

قوتها، ضعفها، فرصتها و تهدیدهای فراروی صادرات کشاورزی ایران^۱

دکتر کوهسار خالدی*، ایوب رحیم زاده*

تاریخ دریافت: ۸۵/۱۰/۱۴ تاریخ پذیرش: ۸۷/۱/۲۴

چکیده

اتکای صادرات کشاورزی به شرایط تولید داخلی و بازارهای بین‌المللی و از سویی وجود موانع متعدد از مرحله تولید تا بازارهای هدف، دستیابی به اهداف صادرات کشاورزی را با مشکلاتی روبه‌رو ساخته است. صادرات موفق سه الزام اساسی دارد: تولید رقابتی، شناسایی بازارها و انتقال بهنگام و درست محصولات. در دوره مورد بررسی (۱۳۷۰-۸۴) این الزامات برای صادرات محصولات کشاورزی به صورت مناسب فراهم نگردید. موانع و مشکلات متعددی در این امر دخیل بوده‌اند که شناسایی و رفع آنها برای تحقق توسعه صادرات کشاورزی ضروری است. برای این منظور در این

۱. این مقاله بر گرفته از طرح پژوهشی «صادرات محصولات کشاورزی ایران» می‌باشد که با حمایت مالی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه انجام شده است.

* به ترتیب: پژوهشگر مؤسسه پژوهشهای برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی (نویسنده مسئول) و دانشجوی دوره دکتری مهندسی صنایع

e-mail: kohsark@yahoo.com

e-mail: a.rahimzadeh@yahoo.com

مطالعه به صورت تحلیلی و توصیفی، پس از بررسی جایگاه کشاورزی در اقتصاد ملی و مروری بر وضعیت صادرات کشاورزی به تفکیک بخشی، زیربخشی و کالایی و نیز سیاستهای توسعه صادرات، از طریق دریافت نظرات کارشناسان، اقدام به تعیین ضعفها و قوتهای صادرات کشاورزی و معرفی تهدیدها و فرصتهای موجود گردید. در انتها نیز پیشنهادهایی سیاستی جهت توسعه صادرات کشاورزی ارائه شده است.

همچنین نتایج این مطالعه نشان داده است که ضعفها و تهدیدهای صادرات کشاورزی بیشتر از فرصتها و قوتهای آن است. همچنین تولیدات کشاورزی، رقابتی و مشتری پسند نیستند و صادرات کشاورزی فاقد راهبرد معینی است.

طبقه‌بندی JEL: F13, M13, M38, Q13, Q17, Q18

کلیدواژه‌ها:

کشاورزی، صادرات، قوتها، ضعفها، فرصتها، تهدیدها

مقدمه

۱. طرح مسئله

در نظریه‌های اقتصادی، تجارت به‌ویژه صادرات، موتور رشد اقتصادی شناخته شده است. بخش قابل توجهی از موفقیت کشورهای چون مالزی، سنگاپور، چین و کره جنوبی را می‌توان به توسعه صادرات آنها در دو دهه گذشته نسبت داد. در شرایط کنونی جهان، حضور فعالتر در رقابت جهانی و توسعه صادرات امری اجتناب‌ناپذیر است. اصولاً به منظور آگاهی کامل از شرایط حاکم بر صادرات یک کشور باید سه حوزه الف) تولید محصولات؛ ب) بازاریابی و ج) انتقال و پشتیبانی از صادرات را بررسی کرد. یکی از مشکلات اساسی کشورهای در حال توسعه، اتکای بیش از حد در آمد آنها به صدور یک یا تعداد

قوتها، ضعفها، فرصتها و...

محدودی از کالاهاست. تجارب چند سال اخیر ایران نشان می‌دهد که تکیه اقتصاد به درآمدهای حاصل از فروش نفت خام، بی‌ثباتی درآمد صادراتی را به دنبال دارد. بنابراین به منظور کاهش وابستگی اقتصاد ایران به صادرات نفت خام و چرخش به طرف اقتصاد چندمحصولی در صادرات، جهتگیری سیاستهای صادراتی (نگرش به خارج) باید به سود صدور کالاهای غیر نفتی از جمله صادرات کشاورزی تغییر یابد. چنین امری تحقق پیدا نمی‌کند مگر اینکه فرصتهای موجود در صادرات بخش کشاورزی شناسایی و به این فرصتها جنبه عملیاتی بخشیده شود، از شبکه مشکلات فراروی صادرات محصولات این بخش آگاهی حاصل گردد و برای رهایی از مشکلات مزبور تدابیر لازم اندیشیده شود.

۲. کلیات

میزان ارزش افزوده بخش کشاورزی در طول سالهای ۱۳۷۰-۸۴ به استثنای سالهایی که کشور دچار کمبود بارندگی بوده است (۱۳۷۸-۸۰)، از روند صعودی مناسبی برخوردار بوده، به طوری که از ۳۵۰۹۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۰ به ۵۸۳۸۱ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۴ افزایش پیدا کرده است (۱/۷ برابر). متوسط ارزش افزوده کشاورزی به قیمت ثابت طی دوره مزبور برابر ۴۵۲۴۱ میلیارد ریال و متوسط سهم آن در GDP علی‌رغم نوسانهای جزئی، حدود ۱۴/۵ درصد بوده است (جدول ۱). کشاورزی ایران نیز همانند سایر کشورهای در حال توسعه، به عنوان یکی از بسترهای اصلی اشتغال، از اهمیت بالایی در اقتصاد ملی برخوردار است. سطح بالای سهم کشاورزی در اشتغال کشور در طول سالهای ۱۳۷۰-۸۴ (به طور متوسط حدود ۲۱ درصد) همچنان گویای نقش حیاتی این بخش در جذب نیروی فعال کشور است. سهم اشتغال این بخش در کل اشتغال کشور از ۱۹/۷ درصد در سال ۱۳۸۳ با جهشی گسترده به ۲۳/۵ درصد در سال ۱۳۸۴ افزایش یافته است.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال شانزدهم، شماره ۶۲

جدول ۱. ارزش افزوده کشاورزی، رشد و سهم آن در GDP و اشتغال به قیمت ثابت

۱۳۷۶ (میلیارد ریال - درصد)

سهم اشتغال بخش	GDP	ارزش افزوده کشاورزی			سال
		سهم در GDP	رشد	میزان	
۲۴/۶	۲۴۵۰۳۴	۱۴/۳	۵/۶	۳۵۰۹۴	۱۳۷۰
۲۴/۲	۲۵۴۸۲۰	۱۵/۲	۱۰/۳	۳۸۷۰۴	۱۳۷۱
۲۴	۲۵۸۵۹۸	۱۵/۱	۱	۳۹۰۷۷	۱۳۷۲
۲۳/۸	۲۵۹۸۷۲	۱۵/۴	۲/۱	۳۹۹۰۲	۱۳۷۳
۲۳/۶	۲۶۷۵۳۰	۱۵/۵	۳/۷	۴۱۳۸۱	۱۳۷۴
۲۳	۲۸۳۸۰۱	۱۵/۱	۳/۳	۴۲۷۴۲	۱۳۷۵
۲۲/۸	۲۹۱۷۵۲	۱۵/۸	۱	۴۳۱۶۲	۱۳۷۶
۲۲/۸	۳۰۰۱۳۸	۱۵/۹	۱۰/۶	۴۷۷۲۳	۱۳۷۷
۲۲/۴	۳۰۴۹۳۶	۱۴/۵	-۷/۳	۴۴۲۳۸	۱۳۷۸
۲۱/۹	۳۱۹۷۲۶	۱۴/۳	۳/۵	۴۵۷۷۴	۱۳۷۹
۲۱/۴	۳۳۰۵۶۵	۱۳/۵	-۲/۳	۴۴۲۳۸	۱۳۸۰
۲۰/۱	۳۵۵۵۵۴	۱۴	۱۱/۴	۴۹۸۱۸	۱۳۸۱
۲۰/۴	۳۷۹۸۳۸	۱۴	۱/۷	۵۳۳۶۲	۱۳۸۲
۱۹/۷	۳۹۸۲۳۵	۱۳/۷	۲/۲	۵۴۵۲۱	۱۳۸۳
۲۳/۵	۴۱۹۷۰۶	۱۳/۹	۷/۱	۵۸۳۸۱	۱۳۸۴
۲۱	۳۱۱۳۴۰	۱۴/۵	۳/۷	۴۵۲۴۱	متوسط

مآخذ: ۱. بانک مرکزی ۲. محاسبات تحقیق

موفقیت در امر صادرات از جمله صادرات کشاورزی نیازمند سه اقدام اساسی است:
الف) تولید رقابتی: پایین بودن کیفیت و عملکرد تولید عملاً حرفه کشاورزی را به نابودی می کشاند. هرگاه صحبت از تولید رقابتی می شود، منظور کیفیت بالا و قیمت پایین خواهد بود. در بازارهای جهانی، یکی از سه عامل موفقیت صادرات محصولات کشاورزی، تولید رقابتی می باشد. فرایند تولید رقابتی در این زمینه بر عهده وزارت جهاد کشاورزی است.
ب) شناسایی بازارهای هدف: عرضه تولیدات رقابتی بدون شناسایی بازارهای لازم برای

قوتها، ضعفها، فرصتها و...

صادرات این تولیدات نمی‌تواند به تنهایی توسعه صادرات را تحقق بخشد. به همین دلیل گام دوم در فرایند صادرات، شناسایی بازارهای هدف برای تولیدات رقابتی است.

ج) انتقال بهنگام و درست: پس از شناسایی بازارهای هدف، انتقال صحیح و بهنگام تولیدات رقابتی به بازارهای تعیین شده، چرخه صادرات را تکمیل خواهد کرد. چگونگی فعالیتها (خدمات) ی بازاریابی، نقش بسزایی در فرایند بازاریابی و صادرات خواهد داشت.

۳. مطالعات انجام شده

در مورد صادرات محصولات کشاورزی، مطالعات عمدتاً با استفاده از روشهای اقتصادسنجی و به صورت تعیین عوامل مؤثر بر عرضه و تقاضای صادرات (کلی و کالایی) صورت گرفته است.

هژبر کیانی و نیک اقبالی (۱۳۷۹) در مطالعه‌ای نتیجه گرفتند که انحراف نرخ واقعی ارز از مسیر تعادلی بلندمدت، نوسانهای نرخ واقعی ارز و فشار تقاضای داخلی برای کالاهای قابل صدور بر عرضه صادرات محصولات کشاورزی اثر منفی و قیمت نسبی محصولات صادراتی کشاورزی، تغییرات ناگهانی در تولیدات کشاورزی و پیشرفتهای فنی بر عرضه صادرات محصولات کشاورزی اثر مثبت دارند.

خلیلیان و فرهادی (۱۳۸۱) نشان دادند که تولید ناخالص داخلی کشور (ظرفیت تولیدی)، قیمت‌های نسبی صادرات و مصرف داخلی (تقاضای داخلی) در عرضه صادرات محصولات کشاورزی تأثیر معنیدار دارند، در حالی که اثر نرخ واقعی ارز بر عرضه صادرات محصولات کشاورزی معنیدار نیست که این خود دلیلی بر نامناسب بودن سیاست‌های ارزی دولت در زمینه صادرات محصولات کشاورزی در دوره مورد مطالعه بوده است.

شاگری (۱۳۸۳) نشان داد که صادرات غیرنفتی به وضعیت متغیرهای بهره‌وری و رقابت‌پذیری وابسته است و اگرچه متغیرهای قیمتی نرخ ارز بر صادرات تأثیر مثبت داشته اما این تأثیر قابل ملاحظه و تعیین کننده نیست. همچنین برای افزایش صادرات باید ضمن رفع

موانع کارکرد مؤثر قیمت، بر متغیرهای غیر قیمتی (نظیر بهره‌وری و رقابت‌پذیری) بیشتر تأکید شود.

ابریشمی و همکاران (۱۳۸۵) نشان داده‌اند که صادرات با قیمت‌های نسبی و عوارض صادراتی رابطه منفی و با درآمد جهانی و آزادسازی تجاری رابطه مثبت دارد. راسخ جهرمی (۱۳۸۶) تأثیر مثبت میزان تولید داخلی، نرخ ارز و قیمت صادراتی را بر میزان صادرات محصولات منتخب تأیید کرده است.

مواد و روشها

این مطالعه از نوع اسنادی است و در آن از روشهای توصیفی مبتنی بر نظریه‌های اقتصادی (SWOT) برای بررسی موضوع استفاده شده است. بخش کشاورزی و صادرات آن در سالهای ۱۳۷۰-۸۴، جامعه و محدوده زمانی مطالعه را تشکیل می‌دهد. نظر به اهمیت سیاستگذاری در روند توسعه صادرات، پس از بررسی وضعیت صادرات کشاورزی به تفکیک گروه کالایی و محصولی، معرفی ارگانهای مرتبط با صادرات کشاورزی و وظایف مربوط، مروری بر سیاستهای صادراتی موجود و همچنین شناسایی ضعفها، قوتها، تهدیدها و فرصتهای فراروی صادرات کشاورزی کشور با استفاده از ماتریس SWOT، سیاستهای پیشنهادی موردنیاز جهت توسعه صادرات کشاورزی ارائه خواهد شد. در بحث فرصتهای فراروی صادرات کشاورزی، موضوع در دو سطح بخشی و زیر بخشی (زراعت و باغداری، دام و طیور و شیلات و آبزیان) مورد توجه قرار گرفته است.

معمولاً ماتریس SWOT در خصوص بررسی وضعیت و تعیین راهبرد سازمانها به کار می‌رود و استفاده از آن برای تحلیل فرایندهایی مانند صادرات کشاورزی با مشکلاتی نظیر تعیین مرز محیطهای داخلی و خارجی روبه‌روست. عوامل موجود در این دو محیط در عملکرد سازمان یا فرایند موجود تأثیر فراوانی می‌گذارند. شناخت صحیح عوامل تأثیرگذار بر دو محیط

قوتها، ضعفها، فرصتها و...

مزبور مدیران را دریافتن راهبردهایی که مجموعه را در جهت مثبت متحول سازد، کمک می‌کند. در ماتریس SWOT عوامل موجود در محیط داخلی را نقاط قوت و نقاط ضعف و عوامل مؤثر در محیط خارجی را فرصتها و تهدیدها می‌نامند. تعیین و امتیازدهی به این عوامل با استفاده از نظریات کارشناسان امر صورت می‌گیرد. ماتریس تهدیدات، فرصتها، نقاط قوت و نقاط ضعف یکی از ابزارهای مهمی است که مدیران به کمک آن اطلاعات را مقایسه می‌کنند و پس از محاسبه ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE) و در نتیجه تعیین موقعیت سازمان، سیاستهای لازم را با توجه به نوع راهبرد اتخاذ شده (WT, ST, WO, SO) ارائه می‌نمایند. در ادامه با توجه به عنوان مقاله، صرفاً به تعیین قوتها، ضعفها، فرصتها و تهدیدهای فراوری صادرات محصولات کشاورزی و ارائه سیاستهای لازم بسنده شده است.

نتایج و بحث

۱. وضعیت صادرات کشاورزی

در سالهای ۱۳۷۰-۸۴ صادرات این بخش روند رو به رشدی داشته است. ارزش صادرات محصولات کشاورزی در سالهای ۱۳۷۲-۷۵ و ۱۳۸۰-۸۴ بیش از یک میلیارد دلار گزارش شده است (جدول ۲). خشکسالی سالهای اخیر باعث شده است که سیاستهای توسعه صادرات غیرنفتی به ویژه صادرات محصولات کشاورزی - که در برنامه سوم توسعه از آن به عنوان روح و محور برنامه یاد شده است - دچار اختلالاتی خاص گردد. متوسط ارزش صادرات محصولات کشاورزی در سالهای ۱۳۷۰-۸۴ حدود ۱۲۰۹ میلیون دلار بوده است. سهم صادرات محصولات کشاورزی در صادرات غیر نفتی از ۲۹/۳ درصد در سال ۱۳۷۰ به ۳۰/۵ درصد در سال ۱۳۸۴ افزایش یافته است. متوسط سهم ارزش صادرات کشاورزی در صادرات غیر نفتی کشور در دوره مورد مطالعه حدود ۲۹ درصد برآورد شده است. افزایش سهم صادرات محصولات کشاورزی در GDP کشور از ۰/۱ درصد در سال ۱۳۷۰ به ۱/۷ درصد در ۱۳۸۴ نشان می‌دهد با اتخاذ سیاستهای اصولی و مناسب، جهش صادراتی محصولات

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال شانزدهم، شماره ۶۲

کشاورزی شدنی است. سهم صادرات کشاورزی در ارزش افزوده این بخش، مبین ارتباط و حضور آن در بازارهای جهانی است. این شاخص از ۱ درصد در سال ۱۳۷۰ به ۱۷ درصد در سال ۱۳۸۴ رسیده است.

جدول ۲. ارزش صادرات کشاورزی، سهم آن در صادرات غیرنفتی و تولید ناخالص داخلی (میلیون دلار - درصد)

سال	ارزش	رشد	صادرات کشاورزی			کل صادرات غیرنفتی	
			سهم در صادرات غیرنفتی	سهم در ارزش افزوده بخش	سهم در GDP	ارزش صادرات	رشد
۱۳۷۰	۷۷۶	۴۶/۶	۲۹/۳	۱	۰/۱	۲۶۴۹	۱۰/۹
۱۳۷۱	۸۹۰	۱۴/۷	۲۹/۹	۰	۰/۱	۲۹۷۹	۱۲/۵
۱۳۷۲	۱۱۳۲	۲۷/۲	۳۰/۲	۱۲	۱/۹	۳۷۴۷	۲۵/۸
۱۳۷۳	۱۱۲۶	-۰/۶	۲۳/۳	۱۰	۱/۵	۴۸۲۴	۲۸/۸
۱۳۷۴	۹۲۰	-۱۸/۳	۲۸/۳	۵	۰/۹	۳۲۵۱	-۳۲/۶
۱۳۷۵	۱۰۰۳	۹/۱	۳۲/۳	۵	۰/۷	۳۱۰۶	-۴/۵
۱۳۷۶	۶۱۵	-۳۸/۷	۲۱/۴	۲	۰/۴	۲۸۷۶	-۷/۴
۱۳۷۷	۸۴۲	۳۶/۹	۲۷/۹	۳	۰/۴	۳۰۱۳	۴/۸
۱۳۷۸	۹۳۸	۱۱/۴	۲۸	۳	۰/۴	۳۳۶۲	۱۱/۶
۱۳۷۹	۹۷۶	۴	۲۶	۱۰	۱/۴	۳۶۷۶	۹/۳
۱۳۸۰	۱۱۰۰	۱۲/۷	۲۶	۱۰	۱/۳	۴۲۲۵	۱۴/۹
۱۳۸۱	۱۲۵۳	۱۴	۲۷	۹	۱/۱	۴۶۰۸	۹/۱
۱۳۸۲	۱۶۶۳	۳۲	۲۸۲	۱۱	۱/۳	۵۹۷۲	۲۹/۶
۱۳۸۳	۲۰۶۳	۵۷	۳۰	۱۲	۱/۳	۶۸۴۷	۲۶/۸
۱۳۸۴	۳۱۹۴	۱۵	۳۰/۵	۱۷	۱/۷	۱۰۴۷۴	۵۳
متوسط	۱۲۳۲	۱۰/۶	۲۹	۳	۰/۵	۴۳۷۴	۱۰/۳

مآخذ: ۱. سالنامه آمار بازرگانی خارجی ۲. گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی ۳. محاسبات تحقیق

بررسی وضعیت صادرات محصولات کشاورزی به تفکیک زیربخش‌ها نشان می‌دهد که سهم خشکبار، محصولات نباتی و صنایع تبدیلی کشاورزی به ترتیب بیش از سایر زیربخش‌ها بوده است (جدول ۳).

قوتها، ضعفها، فرصتها و...

جدول ۳. صادرات کشاورزی به تفکیک زیربخش‌ها طی سالهای ۱۳۷۸-۸۴

(میلیون دلار - درصد)

شرح	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴
خشکبار	(۴۶)۴۲۷	(۴۴)۴۲۸	(۴۶)۵۱۱	(۵۱)۶۳۵	(۴۹)۸۲۰	(۶۱)۱۲۶۴	۱۸۵۰(۵۸)
محصولات نباتی	(۱۸)۱۷۳	(۱۷)۱۶۸	(۲۳)۲۵۱	(۲۱)۲۵۷	(۱۹)۳۱۱	(۱۶)۳۲۲	۴۸۶(۱۵)
محصولات دامی	(۱۳)۱۱۹	(۱۷)۱۶۸	(۱۳)۱۴۰	(۱۲)۱۴۶	(۱۲)۱۹۹	(۹)۱۹۹	۳۸۵(۱۲)
محصولات دریایی	(۴)۴۱	(۵)۵۰	(۴)۴۸	(۵)۵۸	(۵)۸۶	(۳)۶۵	۳۶(۱)
صنایع تبدیلی کشاورزی	(۱۹)۱۷۸	(۱۷)۱۶۳	(۱۴)۱۵۰	(۱۳)۱۵۷	(۱۵)۲۴۷	(۶)۲۱۵	۴۳۵(۱۴)
کل کشاورزی	۹۳۸	۹۷۶	۱۱۰۰	۱۲۵۳	۱۶۶۳	۱۴۳۵	۳۱۹۴

مأخذ: گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی (سالهای مختلف)

تذکر: اعداد داخل پرانتز مبین سهم است.

عمده‌ترین محصولات صادراتی کشاورزی ایران عبارتند از: میوه و خشکبار، پوست و چرم، روده و خاویار. از میان میوه‌های صادراتی، خرما سهم ویژه‌ای دارد. پسته و کشمش نیز اقلام اساسی صادرات خشکبارند. توضیحات مذکور هرگز به معنای نفی اهمیت صادرات محصولات نظیر: گل، سبزیهای تازه و میوه‌هایی دیگر نظیر زعفران، سقز خام و نخواهد بود.

۱.۱. صادرات میوه و خشکبار

ارزش صادرات میوه و خشکبار کشور از ۵۳۲ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۱۰۱۹ میلیون دلار در سال ۱۳۸۴ افزایش یافته است (جدول ۴). متوسط ارزش صادرات این مجموعه اقلام در این دوره برابر ۶۲۸ میلیون دلار و متوسط سهم ارزش صادرات میوه و خشکبار در کل صادرات کشاورزی کشور، با وجود نوسانهای متعدد (۴۸/۵ درصد در سال ۱۳۸۳ و ۷۲/۲ درصد در سال ۱۳۷۹)، در طول سالهای مورد مطالعه در حدود ۵۱ درصد بوده است. این رقم مبین نقش ارزشمند میوه و به‌ویژه خشکبار (پسته، کشمش، خرما، بادام و مغز بادام و...) در صادرات کشاورزی می‌باشد. همچنین متوسط سهم ارزش صادرات میوه و خشکبار ایران در صادرات جهانی این مجموعه محصولات ۰/۸۱ درصد بوده است.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال شانزدهم، شماره ۶۲
 جدول ۴. صادرات میوه و خشکبار کشور و جایگاه آن در صادرات کشاورزی و جهانی
 محصول (میلیون دلار - درصد)

میوه و خشکبار				سال
سهم در صادرات جهانی	سهم در صادرات کشاورزی ایران	رشد	ارزش	
۰/۹۰	۶۹	-	۵۳۲	۱۳۷۰
۰/۹۴	۶۵	۹	۵۷۸	۱۳۷۱
۱/۱۳	۶۰	۱۷	۶۷۵	۱۳۷۲
۰/۹۲	۵۶	-۷	۶۲۸	۱۳۷۳
۰/۷۶	۶۳	-۸	۵۸۰	۱۳۷۴
۰/۸۱	۶۴	۱۰	۶۳۹	۱۳۷۵
۰/۴۴	۵۵	-۴۷	۳۳۸	۱۳۷۶
۰/۷۷	۷۰/۵	۷۵	۵۹۲	۱۳۷۷
۰/۶۶	۵۵	-۱۳	۵۱۷	۱۳۷۸
۰/۶۸	۵۲	-۳	۵۰۴	۱۳۷۹
۰/۷۲	۵۰	۹	۵۵۱	۱۳۸۰
-	۵۴	۲۳	۶۷۶	۱۳۸۱
-	۵۴	۳۳	۸۹۶	۱۳۸۲
-	۳۴	-۲۲	۶۹۶	۱۳۸۳
-	۳۲	۴۶	۱۰۱۹	۱۳۸۴
۰/۸۱	۵۱	۴/۸	۶۲۸	متوسط دوره

مآخذ: ۱. گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی ۲. سالنامه آمار بازرگانی خارجی ۳. FAO ۴. محاسبات تحقیق

۱.۱. صادرات پسته

صادرات پسته در سالهای ۱۳۷۰-۸۴ با نوسانهای متعددی روبه‌رو بوده است. بخشی از این نوسانها به صورت سالانه ناشی از نوسانهای طبیعی در امر تولید این محصول و بخش دیگر نیز برخاسته از حضور رقیبان قدرتمند در بازارهای جهانی و استفاده آنها از انواع ترفندها برای جذب سهم بیشتر بازار تقاضای جهانی پسته بوده است. کمترین و بیشترین ارزش صادرات پسته در این سالها به ترتیب ۱۹۷ میلیون دلار (۱۳۷۶) و ۸۱۷ میلیون دلار (۱۳۸۴) بوده است (جدول ۵). در این دوره متوسط ارزش صادرات پسته ۴۴۲ میلیون دلار و متوسط سهم ارزش

قوتها، ضعفها، فرصتها و...

صادرات آن در کل صادرات کشاورزی ۳۶ درصد بوده است. همچنین ۶۴ درصد سهم بازارهای جهانی این محصول به پسته صادراتی ایران اختصاص داشته که این حاکی از قدرت انحصار و تأثیر بالای پسته ایران در بازارهای جهانی است.

۲.۱.۱. صادرات کشمش و مویز

افزایش صادرات این محصولات از ۴۴ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۱۰۸ میلیون دلار در سال ۱۳۸۴، روند بهبود صادرات این محصولات را در دوره ۱۳۷۰-۸۴ به خوبی نشان می‌دهد (جدول ۵). سهم صادرات کشمش و مویز ایران در صادرات جهانی این محصولات در سال ۱۳۸۳ (۲۸ درصد) بیش از ۴ برابر ابتدای دوره مورد بررسی (۱۳۷۰) بوده است. متوسط سهم ارزش صادرات کشمش در کل صادرات کشاورزی کشور و صادرات جهانی این محصولات در سالهای ۱۳۷۰-۸۴ به ترتیب ۵/۷ درصد و ۱۰/۶ درصد بوده است.

۳.۱.۱. صادرات خرما

صادرات خرما در طول سالهای ۱۳۷۰-۸۴ روند صعودی داشته و از ۳۵ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۷۷ میلیون دلار در سال ۱۳۸۴ رسیده، اما سهم ارزش صادرات این محصول در کل ارزش صادرات کشاورزی کشور و صادرات جهانی آن کاهش پیدا کرده است (جدول ۵). متوسط سهم صادرات خرما در کل صادرات کشاورزی کشور و صادرات جهانی آن در سالهای ۱۳۷۰-۸۴ به ترتیب معادل ۳/۳ درصد و ۱۳ درصد بوده است.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال شانزدهم، شماره ۶۲
 جدول ۵. وضعیت صادرات پسته، خرما و کشمش و مویز کشور در سالهای ۱۳۷۰-۸۴
 (میلیون دلار - درصد)

سال	ارزش			رشد			سهم در صادرات کشاورزی ایران			سهم در صادرات جهانی محصول		
	پسته	کشمش و مویز	خرما	پسته	کشمش و مویز	خرما	پسته	کشمش و مویز	خرما	پسته	کشمش و مویز	خرما
۱۳۷۰	۳۵۶	۴۴	۳۵	-	-	-	۴۶	۶	۵	۷۵	۶/۴	۱۵/۲
۱۳۷۱	۴۰۰	۴۰	۴۴	۱۲	-۹	۲۶	۴۵	۴	۵	۷۵	۶/۱	۱۵/۲
۱۳۷۲	۴۳۵	۴۳	۵۵	۹	۸	۲۵	۳۸	۴	۵	۷۱	۶/۷	۱۸/۸
۱۳۷۳	۳۹۰	۵۲	۶۲	-۱۰	۲۱	۱۳	۳۵	۵	۶	۶۸	۷/۳	۲۲/۹
۱۳۷۴	۴۲۵	۴۵	۴۳	۹	-۱۳	-۳۱	۴۶	۵	۵	۶۷	۶/۶	۱۳/۱
۱۳۷۵	۴۷۸	۴۹	۸۳	۱۲	۹	۹۳	۴۸	۵	۸	۶۶	۶/۸	۲۲/۸
۱۳۷۶	۱۹۷	۲۵	۱۵	-۵۹	-۴۹	-۸۲	۳۲	۴	۲	۴۲	۳/۵	۵/۷
۱۳۷۷	۴۱۶	۳۸	۱۶	۱۱۱	۵۲	۷	۴۹	۵	۲	۶۳	۵/۴	۶
۱۳۷۸	۳۱۵	۵۴	۲۳	-۲۴	۴۲	۴۴	۳۴	۶	۲	۶۰	۷/۵	۸/۵
۱۳۷۹	۳۱۹	۵۵	۲۶	۱	۲	۱۳	۳۳	۶	۳	۵۸	۸/۳	۸/۴
۱۳۸۰	۳۷۴	۵۹	۲۹	۱۷	۷	۱۲	۳۴	۵	۳	۵۹	۲۰/۸	۱۱/۲
۱۳۸۱	۴۹۸	۷۵	۳۰	۳۳	۲۷	۳	۴۰	۶	۲	۶۳	۲۲	۱۰
۱۳۸۲	۶۶۸	۹۳	۳۵	۳۴	۲۴	۱۷	۴۰	۶	۲	۷۱	۲۴	۱۲/۳
۱۳۸۳	۵۴۸	۱۱۲	۳۸	-۱۸	۲۰	۹	۲۷	۵	۲	۶۰	۲۸	۱۲/۴
۱۳۸۴	۸۱۷	۱۰۸	۷۷	۴۹	-۴	۱۰۳	۲۶	۳	۲	-	-	-
متوسط دوره	۴۴۲	۵۹	۴۱	۶/۱	۶/۶	۵	۳۶	۵	۳	۶۴	۱۰/۶	۱۳

مآخذ: ۱. گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی ۲. سالنامه آمار بازرگانی خارجی ۳. FAO ۴. محاسبات تحقیق

۲.۱. صادرات پوست و سالامبور

سهم صادرات پوست و سالامبور هم در صادرات کشاورزی ایران و هم در صادرات جهانی آن در طول دوره مورد بررسی کاهش پیدا کرده است (جدول ۶). در طول دوره بررسی، متوسط سهم ارزش صادرات پوست و سالامبور در صادرات کشاورزی ایران ۶/۸ درصد و در صادرات جهانی ۵/۶ درصد بوده است.

۳.۱. صادرات انواع روده

متوسط ارزش صادرات انواع روده در سالهای ۱۳۷۰-۸۴ حدود ۳۷ میلیون دلار بوده و از ۲۱ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۶۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۴ افزایش پیدا کرده است. متوسط سهم سالانه ارزش صادرات این کالا در کل صادرات کشاورزی در طول دوره مورد

قوتها، ضعفها، فرصتها و...

بررسی ۳ درصد بوده است (جدول ۶).

۱.۴. صادرات خاویار

ارزش صادرات خاویار کشور در سال پایانی دوره مورد بررسی نسبت به سال آغازین آن حدود ۱۸ میلیون دلار کاهش یافته است (جدول ۶). متوسط ارزش سالانه صادرات خاویار در دوره ۱۳۷۰-۸۴ حدود ۳۲ میلیون دلار بوده است. سهم صادرات خاویار در صادرات کشاورزی از ۵/۲ درصد در سال ۱۳۷۱ به ۰/۷ درصد در سال ۱۳۸۴ کاهش یافته است. میزان متوسط این متغیر در دوره ۱۳۷۰-۸۴ معادل ۲/۶ درصد بوده است.

جدول ۶. وضعیت صادرات پوست و سالامبور، انواع روده و خاویار کشور در سالهای

۱۳۷۰-۸۴ (میلیون دلار - درصد)

سال	ارزش			رشد			سهم در صادرات کشاورزی ایران			سهم پوست و سالامبور در صادرات جهانی
	خاویار	انواع روده	پوست و سالامبور	خاویار	انواع روده	پوست و سالامبور	خاویار	انواع روده	پوست و سالامبور	
۱۳۷۰	۴۰	۲۱	۷۷	-	-	-	۴/۵	۲/۸	۹/۹	۶/۵
۱۳۷۱	۳۵	۳۰	۷۸	-۱۳	۴۳	۱	۳/۵	۳/۴	۸/۸	۶/۲
۱۳۷۲	۳۱	۳۲	۱۱۵	-۱۱	۷	۴۷	۲/۹	۲/۸	۱۰/۲	۹
۱۳۷۳	۳۲	۳۷	۱۳۵	-۳	۱۶	۱۷	۲/۴	۳/۳	۱۲	۷/۵
۱۳۷۴	۲۸	۴۰	۱۱۵	-۱۳	۸	-۱۵	۳/۳	۴/۳	۱۲/۵	۵/۸
۱۳۷۵	۳۱	۳۶	۹۸	-۱۰	-۱۵	-۱۵	۲/۴	۳/۶	۹/۸	۴/۶
۱۳۷۶	۲۴	۳۶	۱۰۱	-۲۳	۰	۳	۴/۸	۵/۹	۱۶/۵	۵/۱
۱۳۷۷	۳۰	۳۴	۵۴	-۶	-۴۷	-۴۷	۴/۵	۴/۱	۶/۴	۳/۶
۱۳۷۸	۳۸	۳۳	۵۶	-۳	۴	۴	۳/۴	۴/۲	۶	۵
۱۳۷۹	۲۷	۳۰	۷۹	-۲۹	-۹	۱	۵/۵	۴/۳	۸	۵/۶
۱۳۸۰	۳۹	۲۷	۵۱	-۱۰	-۳۵	-۳۵	۴/۵	۳	۴/۶	۳/۲
۱۳۸۱	۳۹	۲۸	۷۲	۵	۴	۴۱	۲/۲	۲/۸	۵/۷	۵/۱
۱۳۸۲	۲۲	۴۹	۷۰	-۴۴	۷۵	-۳	۲/۷	۳/۷	۴/۲	-
۱۳۸۳	۳۶	۵۳	۷۸	۶۴	۸	۱۱	۱/۵	۳/۷	۳/۸	-
۱۳۸۴	۲۲	۶۶	۷۸	-۳۹	۲۵	۰	۰/۱	۲	۳/۴	-
متوسط دوره	۳۲	۳۷	۸۴	-۴/۲	۹	۰/۱	۲/۶	۳	۶/۸	۵/۶

مآخذ ۱. گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی ۲. سالنامه آمار بازرگانی خارجی ۳. FAO ۴. محاسبات تحقیق

۲. ارگانهای مرتبط با توسعه صادرات

صادرات محصولات کشاورزی و موفقیت در آن مجموعه پیچیده‌ای است که با همکاری و هماهنگی ارگانهای متعددی امکان‌پذیر است (جدول ۷). بی‌گمان صادرکنندگان نیز نقش مؤثری در موفقیت یا شکست سیاستها و برنامه‌های صادرات محصولات کشاورزی خواهند داشت.

جدول ۷. ارگانهای مرتبط با توسعه صادرات کشاورزی و وظایف آنها

وظایف	نام ارگان
ارائه سیاستهای تولید کشاورزی	وزارت جهاد کشاورزی
ارائه سیاستهای تجاری کشور	وزارت بازرگانی
شناسایی بازارهای هدف	سازمان توسعه تجارت ایران
فراهم‌سازی امکان مبادلات مالی و پرداخت تسهیلات مناسب صادراتی	نظام بانکی
تسهیل و تسریع خروج محصولات	گمرک
کاهش ریسک انتقال	صندوق ضمانت صادرات
فراهم‌سازی امکانات انتقال سریع و بهنگام محصولات به بازارهای هدف	وزارت راه و ترابری
ایجاد بسترهای سیاسی لازم برای قانونمندسازی روابط اقتصادی	وزارت امور خارجه
تدوین و تصویب معیارهای کنترل کیفی محصولات	مؤسسه استاندارد

مأخذ: نتایج تحقیق

تنوع ارگانهای مؤثر در امر صادرات کشاورزی و نبود هر یک از اجزای نظام کنترل و ارزیابی عملکرد باعث شده است شناسایی ارگانهای مقصر در عدم توسعه صادرات کشاورزی ناممکن و فرافکنی مشکلات در میان این ارگانها به امری عادی و تکراری تبدیل شود. نتیجه اینکه سالهاست علی‌رغم اجرای سیاستهای متعدد و نیز با وجود ظرفیتهای فراوان، توفیق زیادی نصیب صادرات کشاورزی کشور نشده است.

قوتها، ضعفها، فرصتها و...

۳. سیاستهای توسعه صادرات کشاورزی

تحولات سیاستهای توسعه صادرات محصولات کشاورزی کشور و تغییرات بازارهای جهانی از آغاز دهه ۱۳۷۰ تاکنون در اتخاذ سیاستهای صادراتی مناسب تأثیر چشمگیری داشته‌اند. اگر در گذشته بر صادرات محصولات عوارض بازرگانی بسته می‌شد، هم‌اکنون یارانه و جایزه صادراتی بدان پرداخت می‌شود. چنین چرخش ۱۸۰ درجه‌ای در سیاستهای صادراتی کشور به تبع سیاستهای تجاری جهانی می‌تواند نویدبخش تحولات بهتری در آینده باشد. در جدول ۸ بخشی از این سیاستها ارائه شده است.

جدول ۸. سیاستهای صادراتی کالاهای غیرنفتی و کشاورزی طی سالهای ۱۳۷۰ - ۸۴

سال	نوع سیاست
۱۳۷۰	ادامه سیاست تشویق صادرات، اعطای تسهیلات ریالی و ارزی به صادرکنندگان، خرید اعتبارات اسنادی صادراتی توسط بانکها، خریداری ارز حاصل از صادرات به نرخ شناور
۱۳۷۱	پیگیری جدی سیاستهای تشویق و توسعه صادرات و توجه بیشتر به سیاست واردات کالا در مقابل صادرات کالا
۱۳۷۲	مجوز ورود مواد اولیه و قطعات و اجزای لازم برای تولید کالاهای موردنیاز کشور و یا کالاهای صادراتی و همچنین ماشین‌آلات و تجهیزات مربوط به تکمیل و ... به منظور کاهش فشارهای تورمی، پرداخت تسهیلات ریالی با نرخ ترجیحی در بخش صادرات به صادرکنندگان توسط بانکها در مقابل اسناد گمرکی دال بر صدور کالا و حذف موافقت وزارتخانه‌های کشاورزی، بازرگانی و جهادسازندگی جهت صدور برخی از فراورده‌های کشاورزی و محصولات فرعی جنگل و مرتع، یکسان‌سازی نرخ ارز.
۱۳۷۳	اعلام نرخ صادراتی از سوی بانک مرکزی با اختلاف ۵۰ ریال کمتر از نرخ بازار با توجه به نوسانهای نرخ ارز در بازار آزاد
۱۳۷۴	اجرای سیاستهای محدودکننده ارزی (اخذ پیمان ارزی، الزام صادرکنندگان به برگرداندن ارز حاصل از صادرات به نظام بانکی، تثبیت نرخ خرید ارزهای صادراتی در حد هر دلار معادل ۳۰۰۰ ریال)
۱۳۷۵	ادامه سیاستهای محدودکننده ارزی سال گذشته، در نظر گرفتن تسهیلات جدید برای صادرکنندگان از جمله وضع مقرراتی نظیر افزایش مهلت واریز ارز صادراتی، پرداخت جوایز ریالی به ارز حاصل از صادرات، اعطای مجوز ورود کالا از محل ارز حاصل از صادرات، اجازه واردات قبل از صادرات برای اقلام مورد مصرف در تولید کالاهای صادراتی
۱۳۷۶	افزایش استفاده از ارز حاصل از صادرات محصولات کشاورزی و دامی و سایر از سی درصد به پنجاه درصد، مشمولیت کلیه تعهدنامه‌های ارزی صادرکنندگان کالاهای غیرنفتی (جز فرش دستباف) برای استفاده از پنجاه درصد ارز حاصل از صادرات جهت واردات کالا

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال شانزدهم، شماره ۶۲

<p>افزایش مهلت تسویه کلیه تعهدنامه‌های ارزی به هشت ماه، در نظر گرفتن تمهیدات تشویقی برای آن گروه از صادرکنندگانی که ظرف مدت کمتری از سررسید هشت ماهه مقرر اقدام به تسویه تعهدنامه‌های ارزی خود کنند، معافیت از سپردن تعهدنامه ارزی برای صادرکنندگانی که از طریق اعتبار اسنادی معتبر و برگشت‌ناپذیر کالای خود را صادر می‌کنند، شناسایی صادرکنندگان نمونه و اعطای لوح تقدیر و کارت ویژه معافیت از سپردن وثیقه یا ودیعه بدانها برای دریافت تعهدنامه ارزی</p>	<p>۱۳۷۷</p>
<p>ارائه شرایط هماهنگ برای واگذاری پیمان ارزی به صادرکنندگان، تداوم معافیت صادرات کالا در قبال فروش ارز قبل از صادرات یا اعتبار اسنادی معتبر برگشتناپذیر و نیز معافیت صادرات واحدهای تولیدی یا شرکت‌های وابسته به آنها از تودیع هر گونه وثیقه‌ای، معافیت صادرکنندگان نمونه معرفی شده مرکز توسعه صادرات طی مدت اعتبار کارت ویژه و حداکثر به مدت یک سال از تودیع هر گونه وثیقه جهت دریافت تعهدنامه ارزی و انجام امور مربوط به صادراتشان در کوتاهترین زمان، مصالحه بانک مرکزی با صادرکنندگانی که مجموع تعهدنامه ارزی معوقه آنها کمتر از ۵۰ هزار دلار بوده باشد.</p>	<p>۱۳۷۸</p>
<p>تداوم سیاستهای تشویق صادرات عمدتاً از طریق تسهیل قوانین و مقررات ناظر بر صادرات و گسترش دامنه اختیارات صادرکنندگان در زمینه استفاده از عواید ناشی از صدور کالا و خدمات، افزایش مهلت تسویه تعهدنامه ارزی در مورد صادرات کالا از طریق گشایش اعتبار اسنادی صادراتی مدت‌دار برای کالاهای مصرفی به ۳۶۰ روز و برای کالاهای سرمایه‌ای به ۵ سال، اعطای تسهیلات کوتاه مدت و میان مدت توسط بانکها در قبال اعتبار خریدار و فروشنده، حداکثر تا ۸۵ درصد مبلغ ارزی قرارداد تجاری</p>	<p>۱۳۷۹</p>
<p>پیگیری سیاستهای جدید ارزی، تداوم مقررات زدایی از بخش خارجی اقتصاد</p>	<p>۱۳۸۰</p>
<p>یکسان سازی نرخ ارز، تداوم اصلاح ساختار نظام تجارت خارجی، تشکیل بازار بین بانکی ارز، تعدیل نسبی مقررات و ضوابط خارجی، اعطای تسهیلات ریالی و ارزی به بخش تجارت خارجی، لغو الزام پیش پرداخت اعتبارات اسنادی، معافیت صادرات از مالیات و عوارض، اعطای جوایز و یارانه‌های صادراتی، برقراری ثبات در بازار ارز</p>	<p>۱۳۸۱</p>
<p>تداوم اصلاح ساختار نظام تجارت خارجی، اتخاذ سیاستهای مبتنی بر کاهش موانع تجارت، یکسان‌سازی روشهای صادرات و واردات، کاهش زمینه‌های مؤثر قاچاق کالا و هدایت تجارت خارجی در مجراهای رسمی، هدایت مازاد درآمدهای حاصل از صادرات نفت به حساب ذخیره ارزی</p>	<p>۱۳۸۲</p>
<p>اجرای تدریجی مقررات جدید تسهیل تجارت خارجی، تداوم سیاستهای ارزی و تجاری سالهای گذشته در راستای مقررات‌زدایی و تشویق و تسهیل مبادلات خارجی نظیر یکسان‌سازی نرخ ارز، تجمیع عوارض و ارائه جوایز و مشوقهای صادراتی</p>	<p>۱۳۸۳</p>
<p>تداوم سیاستها و برنامه‌های سال گذشته، پرداخت ۵۰۰ میلیون دلار تسهیلات به صورت ریالی با نرخ سود علی الحساب به صادرکنندگان</p>	<p>۱۳۸۴</p>

مأخذ: گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی ج.ا.ایران (سالهای مختلف)

قوتها، ضعفها، فرصتها و...

۴. ضعفها، قوتها، فرصتها و تهدیدهای فراروی صادرات کشاورزی ایران

۴.۱. ضعفها

به منظور تبیین مشکلات و طبقه‌بندی دقیق آنها، مشکلات فراروی صادرات کشاورزی (نقاط ضعف) در دو گروه جداگانه (درون بخشی و برون بخشی) مورد توجه قرار گرفته است (جدول ۹). عمده مشکلات و نقاط ضعف موجود در داخل بخش به فرایند تولید در بخش کشاورزی بر می‌گردد.

جدول ۹. مشکلات (نقاط ضعف) صادرات کشاورزی ایران

درون بخشی	برون بخشی
سنتی بودن روش تولید	زیر ساخت های ضعیف بازاریابی
کوچک و غیر تجاری بودن واحدهای تولیدی	همگرایی ضعیف جهانی و منطقه‌ای
تخصصی نبودن تولید	عدم عضویت در WTO و سازمانهای منطقه‌ای قوی
نبودن یا ضعف تشکلهای صنفی تولید و تجارت	نظام بانکی نامناسب برای صادرات
جایگاه ضعیف استاندارد در تولید محصولات	ضعف در اجرای سیاستهای حمایتی
نبودن زیرساخت های مناسب صادرات کشاورزی	ضعف عملیات بازاریابی
بی توجهی به ترجیحات بازار در تولید	فاچاق
بالا بودن قیمت تمام شده تولید در قیاس با قیمتهای جهانی	محدودیتهای بازارهای هدف
حمایتهای غیر منطقی از تولید	عدم برخورداری از منافع نظام ترجیحات فراگیر (GSP) ^۱
نیروی کار نامناسب	نگاه غیرجامع به سیاستگذاری توسعه صادرات کشاورزی
ضعف سرمایه گذاری	کشاورزی

مأخذ: نتایج تحقیق

۱. بر اساس این نظام، کشورهای در حال توسعه عضو، تعرفه ترجیحی نسبت به همدیگر ایجاد کرده‌اند.

۴.۲. قوتها

صادرات محصولات کشاورزی کشور در شرایط کنونی نسبت به بسیاری از کشورهای

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال شانزدهم، شماره ۶۲

دیگر دارای نقاط قوت و پتانسیلهای مناسبی است که عبارتند از:

- سطح پتانسیل تولید بالا
- تنوع اقلیمی و تولیدی
- انحصار تولید در برخی از محصولات
- وجود مزیت نسبی در تولید بعضی از محصولات تجاری

۴.۳. فرصتها

فرصتهای موجود برای توسعه صادرات محصولات کشاورزی کشور را می توان در دو گستره درون و برون بخشی (جدول ۱۰) و زیر بخشی (جدول ۱۱) قرار داد.

جدول ۱۰. فرصتهای درون و برون بخشی فرآوری توسعه صادرات محصولات کشاورزی

شرح	فرصتها
درون بخشی	نگرش مثبت به صادرات در وزارت جهاد کشاورزی
	نیروی کار تحصیلکرده کشاورزی
	فراهم شدن شرایط لازم برای توسعه کشتهای آبی
برون بخشی	تقاضای بالای بازارهای جهانی و منطقه‌ای برای محصولات کشاورزی
	وجود تنوع در سلیقه مصرف کنندگان جهانی
	امکان جذب سرمایه گذاری خارجی
	کاهش حمایت کشورهای توسعه یافته از بخش کشاورزی
	عزم دولت برای توسعه صادرات غیر نفتی

مأخذ: نتایج تحقیق

قوتها، ضعفها، فرصتها و...

جدول ۱۱. فرصتهای زیربخشی فرآوری توسعه صادرات محصولات کشاورزی

فرصتها	زیربخشها
<p>اقلیم متنوع و اراضی مستعد برای تولید انواع محصولات زراعی و باغی در مناطق و فصول مختلف کشور وجود پتانسیلها و ظرفیتهای بدون استفاده تولید وجود شرایط و پتانسیلهای بالقوه مناسب کشت دوم در اکثر مناطق به ویژه در شمال کشور وجود ظرفیتهای بالقوه تولیدی در جهت توسعه و بهبود کشت محصولات زراعی و باغی وجود شرایط لازم برای ایجاد تشکلهای تعاونی تولید و شرکتهای خدمات کشاورزی وجود زمینههای مناسب (بازار عرضه مواد اولیه) برای ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی امکان تولید محصولات کشاورزی منطبق با شاخصهای سلامت مواد غذایی وجود ژرم پلاسماها و ارقام متنوع محصولات زراعی و باغی وجود زمینههای مساعد از لحاظ منابع و نیروی کار متخصص به منظور افزایش تولیدات کشاورزی وجود بازار مصرف مطمئن داخلی برای جذب و مصرف مازاد محصولات زراعی و باغی امکان افزایش کمی و کیفی در اکثر محصولات زراعی و باغی پایین بودن نسبی نیاز سرمایه جهت افزایش محصولات باغی و زراعی امکان توسعه کشت محصولات جدید و کشتهای فشرده در اکثر نقاط کشور</p>	<p>زراعت و باغبانی</p>
<p>وجود تنوع زیستی و دارا بودن انواع اکوتیپهای تولیدی وابستگی کم ارزی نسبت به سایر زیربخشها امکان تولید با کیفیت بالا و قابلیت رقابت در بازارهای جهانی امکان افزایش بهره‌وری در واحدهای تولیدی</p>	<p>دام و طیور</p>
<p>بهره‌برداری از حدود ۲۷۰۰ کیلومتر سواحل دریا در شمال و جنوب کشور بهره‌برداری از منابع آبهای داخلی از جمله رودخانه‌ها، قنات‌ها، چشمه‌ها، استخرها، آب‌بندان‌ها، ... امکان افزایش صید گونه‌های آبی دریایی در آبهای جنوب امکان حضور فعالتر ناوگان صیادی کشور در آبهای دور و بین‌المللی به دلیل ذخایر قابل برداشت امکان توسعه و افزایش بهره‌وری فعالیتهای شیلاتی و به‌کارگیری فناوریهای نوین امکان توسعه فعالیتهای تکثیر و پرورش آبزیان کشور امکان بازسازی ذخایر در آبهای شمال و جنوب کشور امکان تکثیر گونه‌های جدید ماهیان دریایی وجود اراضی مستعد و مناسب توسعه آبی‌پروری امکان افزایش توان بخش خصوصی در فعالیتهای شیلاتی امکان توسعه صنایع پیشین و پسین آبزیان در کشور همزمان با توسعه آبی‌پروری امکان تنوع بخشیدن به عرضه محصولات شیلاتی امکان تحول اساسی در بازارهای سنتی و حرکت به سوی بازارهای جدید آبزیان</p>	<p>شیلات و آبزیان</p>

مأخذ: ۱. نتایج تحقیق ۲. خالدی و همکاران (۱۳۸۳)

عوامل تهدیدکننده صادرات بخش کشاورزی ایران را نیز می‌توان به دو سطح درون و برون بخشی تقسیم کرد (جدول ۱۲).

جدول ۱۲. تهدیدهای فراوی توسعه صادرات بخش کشاورزی

تهدیدها	شرح	
افزایش مجوز واردات بی‌رویه (قانونی و غیر قانونی)	درون بخشی	
تورم و افزایش قیمت تمام شده محصولات		
ناملايمات جوی		
سیاستگذاری و برنامه‌ریزی ناقص		
گرایش به سمت توسعه کشتهای غیر تجاری		
رقابت شدید در عرضه محصولات کشاورزی در بازارهای جهانی	اقتصادی	
عدم عضویت ایران در WTO		
احتمال تحریم محصولات کشاورزی از سوی کشورها		
افزایش روزافزون شاخصهای بهداشت جهانی تولید		
اعمال نظام تعرفه ناعادلانه علیه صادرات ایران		
تبلیغات سوء و هدفدار علیه صادرات ایران		
همکاری نامناسب مؤسسات مالی و بانکی خارجی با صادرکنندگان		
افزایش ریسک تجاری کشور		
وجود ناامنی در منطقه		سیاسی
تهدیدات نظامی ایالات متحده علیه ایران		
احتمال تحریمهای همه‌جانبه		
برنامه‌های ایالات متحده و هم‌پیمانان آن جهت انزوای سیاسی ایران		

ماخذ: نتایج تحقیق

پیشنادهای سیاستی

۱. در سطح بخش

- تنوع بخشی به کالاهای تولیدی کشاورزی برای صادرات
- توسعه شبکه تشکلهای تولیدی و صادراتی کشاورزی
- توسعه فعالیتهای تحقیقاتی صادرات‌نگر در تولیدات کشاورزی
- گسترش نگاه صادراتی در فرایند تولیدات کشاورزی (تولید صادراتی)

قوتها، ضعفها، فرصتها و...

- تفکیک تولیدات کشاورزی (صادراتی و مصرف داخلی)
- گسترش فناوری تولید محصولات کشاورزی
- بازنگری اساسی در فعالیتهای دفتر امور بازرگانی خارجی و مهندسی مجدد آن با رویکرد صادرات نگر

- شناسایی و تعیین ظرفیتهای صادراتی بخش به تفکیک کالایی و استانی
- تمرکز بر صادرات محصولات فراوری شده

۲. در سطح خارج از بخش

- تنوع بخشی به بازارهای هدف برای صادرات کشاورزی
- راه اندازی مراکز تحقیقات صادراتی در استانها به ویژه استانهای مرزی
- تقویت روابط دیپلماسی با هدف جلوگیری از اعمال فشار کشورهای رقیب
- تقویت زیرساختهای بازاریابی محصولات کشاورزی
- گسترش هدفمند حمایتهای صادراتی
- رفع کاستیهای حمل و نقل، استاندارد، بسته بندی، تسهیلات نگهداری و ...
- جایگزینی نگاه جامع به صادرات کشاورزی به جای نگاه منفرد (تشکیل هسته صادرات کشاورزی با حضور تمامی ارگانهای مؤثر)
- تدوین راهبرد صادرات کشاورزی جهت بهره گیری از تقاضای جهانی
- جلوگیری از واردات مخرب و بدون برنامه محصولات کشاورزی
- کاهش ریسک سرمایه گذاری در صادرات کشور

منابع

۱. ابریشمی، حمید، مهرآرا و محسنی (۱۳۸۵)، تأثیر آزادسازی تجاری بر رشد صادرات و واردات، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۴۰.
۲. بانک مرکزی ج.ا.ا. (سالهای مختلف)، گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی.

اقتصاد کشاورزی و توسعه - سال شانزدهم، شماره ۶۲

۳. خالدی و همکاران (۱۳۸۳)، صادرات محصولات کشاورزی، چالشها، فرصتها و راهکارهای توسعه آن، مؤسسه پژوهشهای برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.
۴. خلیلیان، صادق و علی فرهادی (۱۳۸۱)، بررسی عوامل مؤثر بر صادرات بخش کشاورزی ایران، فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ۳۹.
۵. راسخ جهرمی، عرفانه (۱۳۸۶)، تخمین تابع صادرات کشمش و بادام و ارائه راهکارها، فصلنامه توسعه و بهره‌وری، سال دوم، شماره ۵.
۶. شاکری، عباس (۱۳۸۳)، عوامل تعیین کننده صادرات غیرنفتی ایران، فصلنامه پژوهشهای بازرگانی ایران، شماره ۲۱.
۷. گمرک ج.ا.ایران (سالهای مختلف)، سالنامه آمار بازرگانی خارجی.
۸. هژیر کیانی، کامبیز و سیروس نیک اقبال (۱۳۷۹)، بررسی اثر عدم تعادل نرخ ارز بر عرضه صادرات محصولات کشاورزی، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۵۶
9. Food and Agriculture organization (FAO), online: www.Fao.org